

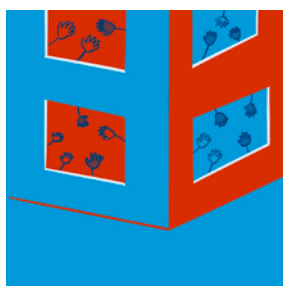

Vijf jaar onderzoek naar passend onderwijs heeft een bescheiden boekenkast vol onderzoeksrapporten opgeleverd. Veel van deze studies zijn gericht op het beleidsniveau en dus vooral bestemd voor beleidsmakers. Toch hebben die onderzoeken ook inzichten en resultaten opgeleverd die relevant zijn voor de onderwijspraktijk. Wat weten we inmiddels over de gevolgen van passend onderwijs voor leraren en schoolteams in het primair en voortgezet onderwijs?

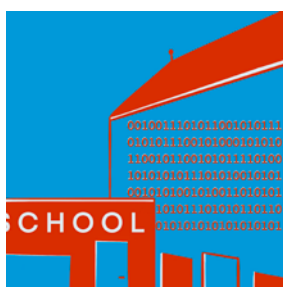
Meer vrijheid leidt tot flexibeler ondersteuning

Passend onderwijs heeft geleid tot een grotere vrijheid voor scholen om de beschikbare middelen naar eigen inzicht te besteden. De ondersteuningsbehoefte van leerlingen is nu het uitgangspunt geworden in plaats van de diagnose. Scholen variëren volop in de manier waarop ze leerlingen ondersteuning bieden, maar ook in de duur en de intensiteit ervan. → [meer lezen](#)

Leraren hebben vooral behoefte aan ondersteuning binnen de school

Veel leraren zijn gecharmeerd van het idee dat leerlingen dankzij passend onderwijs vaker in het reguliere onderwijs zouden kunnen blijven. Maar leraren voelen zich wel zwaarder belast door passend onderwijs. Ze hebben vooral behoefte aan extra handen in de klas en ondersteuning vanuit het eigen team. → [meer lezen](#)

Meer gegevens nodig om effect op leerlingen vast te stellen

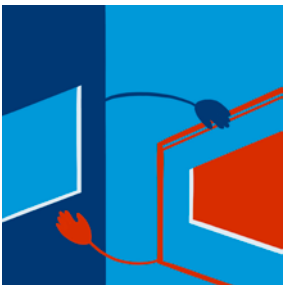
Passend onderwijs betekent vooral: een betere organisatie van de hulp aan leerlingen die een extra steuntje in de rug nodig hebben. Maar zorgt die verbeterde organisatie er ook voor dat leerlingen de hulp krijgen die ze nodig hebben? Dat is nog niet vast te stellen. Het is wel duidelijk dat de verwachting dat het aantal thuiszitters zou dalen, niet is uitgekomen. → [meer lezen](#)

Uitvoering nieuwe wettelijke taken: wisselend succes

Bij de introductie van passend onderwijs in 2014 werd ook het onderwijsjargon uitgebreid met een aantal nieuwe termen, zoals *zorgplicht* en *schoolondersteuningsprofiel (sop)*. Het *ontwikkelingsperspectief (opp)* bestond al langer, maar met de invoering van passend onderwijs moeten scholen dit voor alle leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte opstellen.

Van deze drie nieuwe wettelijke verplichtingen heeft het werken met het ontwikkelingsperspectief de meeste gevolgen voor de dagelijkse praktijk, hoewel scholen er heel verschillend mee omgaan. → [meer lezen](#)

Intensievere samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs

Passend onderwijs leidt nog niet tot minder doorverwijzingen naar het speciaal onderwijs. Integendeel, het speciaal onderwijs groeit. Wel is er meer samenwerking ontstaan tussen regulier en speciaal onderwijs binnen de samenwerkingsverbanden.

→ [meer lezen](#)

Samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp: persoonlijk contact helpt

In de praktijk blijkt het voor veel scholen en jeugdhulpverleners lastig om onderling goede afspraken te maken over de ondersteuning van leerlingen die dat nodig hebben. Maar in sommige regio's lukt het toch om succesvolle samenwerking te realiseren. Persoonlijk contact tussen hulpverleners en leraren is daarbij een belangrijke succesfactor. → [meer lezen](#)

NRO-studies naar passend onderwijs

Het NRO heeft het meerjarige onderzoeksprogramma 'Evaluatie passend onderwijs' gefinancierd (2015 – 2020). Binnen dit programma is een reeks van onderzoeksprojecten uitgevoerd, waarvan in mei 2020 een samenvattend eindrapport is gepresenteerd. Alle onderzoeksrapporten en artikelen zijn na te lezen via [passend-onderwijs](#) en [evaluatiepassendonderwijs](#).

Door: Pauline van Eck & Marleen Kieft
september 2020

Meer vrijheid leidt tot flexibeler ondersteuning

Passend onderwijs heeft geleid tot een grotere vrijheid voor scholen om de beschikbare middelen naar eigen inzicht te besteden. De ondersteuningsbehoefte van leerlingen is nu het uitgangspunt geworden in plaats van de diagnose. Scholen variëren volop in de manier waarop ze leerlingen ondersteuning bieden, maar ook in de duur en de intensiteit ervan.

SNELLER EN MEER LEERLINGEN ONDERSTEUNEN

Veel scholen kunnen dankzij de beleidsveranderingen meer eigen keuzes maken dan voorheen. Zij waarderen de vrijheid die ze krijgen van veel samenwerkingsverbanden om het budget te besteden zoals ze dat zelf willen. Ze kunnen leerlingen die daar behoefte aan hebben ondersteuning bieden, zonder dat daarvoor een officiële diagnose bij de leerling nodig is. Die grotere vrijheid heeft geleid tot een flexibeler inzet van middelen, zodat scholen meer leerlingen ondersteuning kunnen bieden, deze sneller kunnen inzetten én bovendien meer kunnen afstemmen op wat de leerlingen nodig hebben.^{1,2,3}

MINDER HULP VAN EXTERNEN

Scholen besteden de middelen voor passend onderwijs vooral aan extra uren voor intern begeleiders (po) en ondersteuningscoördinatoren (vo), aan de inzet van onderwijsassistenten, aan specialisten ter ondersteuning van leraren en aan deskundigheidsbevordering.⁴ In het voortgezet onderwijs kiezen scholen er ook vaak voor om specifieke voorzieningen in de school op te zetten, zoals een speciale trajectklas of hulpklas. Leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte kunnen (een deel van) de schooldag in zo'n klas doorbrengen en een eigen traject met ondersteuning volgen. Ook kiezen vo-scholen vaak voor voorzieningen op auditief, visueel of motorisch gebied. De hulp van externe begeleiders, zoals schoolmaatschappelijk werkers, remedial teachers en orthopedagogen, wordt minder vaak ingeroepen dan voorheen.^{3,5} Het lijkt erop dat scholen een voorkeur hebben voor het versterken van de eigen ondersteuningsmogelijkheden.

EXTRA ONDERSTEUNING VINDT IN HET VOORTGEZET ONDERWIJS VAAK BUITEN DE KLAS PLAATS

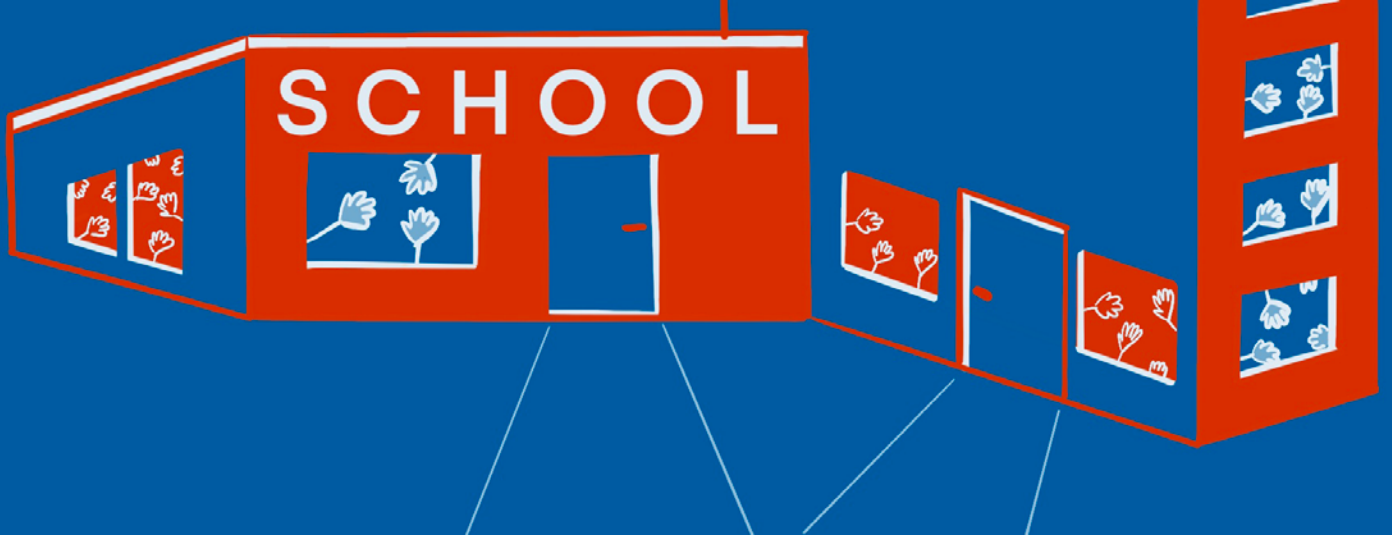
Extra ondersteuning bij leren en gedrag vindt met name in het voortgezet onderwijs vaak buiten de klas plaats, meestal individueel maar soms ook in groepjes. Over het algemeen zijn leerlingen positief over de geboden

ondersteuning: ze rapporteren betere leerprestaties en een beter gevoel over zichzelf dankzij de ondersteuning.⁶ Vaak geeft een andere persoon dan de eigen leraar deze extra ondersteuning. Maar leerlingen in po en vo geven aan dat juist hun eigen leraar het beste zou kunnen helpen bij leer- en onderwijsproblemen (taal, rekenen, leerhouding, motivatie) en bij moeite met sociale participatie (acceptatie, gedragsregulatie).

VOORBEELD: EXTRA ONDERSTEUNING IN GRONINGS VOORTGEZET ONDERWIJS

In de stad Groningen heeft het vo-samenwerkingsverband een aanpak ontwikkeld die het mogelijk maakt dat leerlingen de ondersteuning krijgen die ze nodig hebben en die tegelijkertijd werkbaar is in de praktijk. De werkwijze is als volgt: voor de zomervakantie geven de scholen met het oog op de financiering aan het samenwerkingsverband door hoeveel leerlingen er het komend schooljaar op hun school zullen zijn met een ontwikkelingsperspectief (OPP). Daarbij maken ze onderscheid tussen twee typen ontwikkelingsperspectieven: voor leerlingen met leerproblemen en voor leerlingen met sociaal-emotionele / gedragsproblemen. De scholen kunnen vervolgens zelf de arrangementen formuleren waarmee ze deze leerlingen willen ondersteunen.

Zo kiest een vmbo-school in de stad voor een arrangement dat is geïntegreerd in de school en dat onder andere bestaat uit: klassen van maximaal 18 leerlingen, intensief mentoraat, een huiswerkklas en waar nodig de inzet van een dyslexiespecialist of orthopedagoog. Een brede scholengemeenschap kiest voor een andere invulling: een arrangement dat bestaat uit persoonlijke begeleiding door de eigen docenten van de leerlingen met sociaal-emotionele en/of gedragsproblemen. Ondersteuningscoördinatoren waarderen deze werkwijze: "Het is transparant en laat zien waar het geld aan wordt besteed."⁷

Leraren hebben vooral behoefte aan ondersteuning binnen de school

Veel leraren zijn gecharmeerd van het idee dat leerlingen dankzij passend onderwijs vaker in het reguliere onderwijs kunnen blijven. Maar leraren voelen zich wel zwaarder belast door passend onderwijs. Ze hebben vooral behoefte aan extra handen in de klas.

GOED IDEE, MAAR WEL BELASTEND

Leraren staan over het algemeen positief tegenover passend onderwijs, omdat zij het belangrijk vinden dat leerlingen in de eigen (reguliere) onderwijsomgeving kunnen blijven.³ Tegelijkertijd ervaren ze passend onderwijs als een extra belasting. Dat komt niet door een toename in het aantal leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte. Volgens leraren zelf gaat het al jaren om ongeveer een op de vijf leerlingen in hun klas en dat aantal is niet noemenswaardig veranderd sinds de invoering van passend onderwijs. Maar de aard van de problemen is volgens leraren wel veranderd: gedragsproblemen en problemen met de werkhouding komen vaker voor, net zoals een combinatie van meerdere problemen.^{3,5,8}

MINDER VRAAG NAAR DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING DAN VERWACHT

Om de groeiende diversiteit in klassen aan te kunnen, was de verwachting dat er op scholen veel aandacht voor deskundigheidsbevordering zou komen.⁹ Maar daar bleek geen grote vraag naar te zijn, leraren schatten hun eigen kennis en vaardigheden doorgaans positief in. Ook collega's en leerlingen beoordelen hen daarop over het algemeen positief. Maar onderzoek aan de hand van lesobservaties laat zien dat er ruimte is voor verbetering. Leraren scoren namelijk inderdaad hoger op het bieden van pedagogische structuur – denk aan respect tonen voor leerlingen of het anticiperen op behoeftes van leerlingen – dan op didactische zaken – zoals differentiëren, feedback geven of het inzetten van verschillende werkvormen.¹⁰

VOORAL BEHOEFTE AAN EXTRA HANDEN IN DE KLAS

Gemiddeld genomen zijn leraren positief over de steun die zij krijgen binnen de school, maar er bestaan wel grote verschillen tussen leraren. Vooral over de steun van de intern begeleider of ondersteuningscoördinator

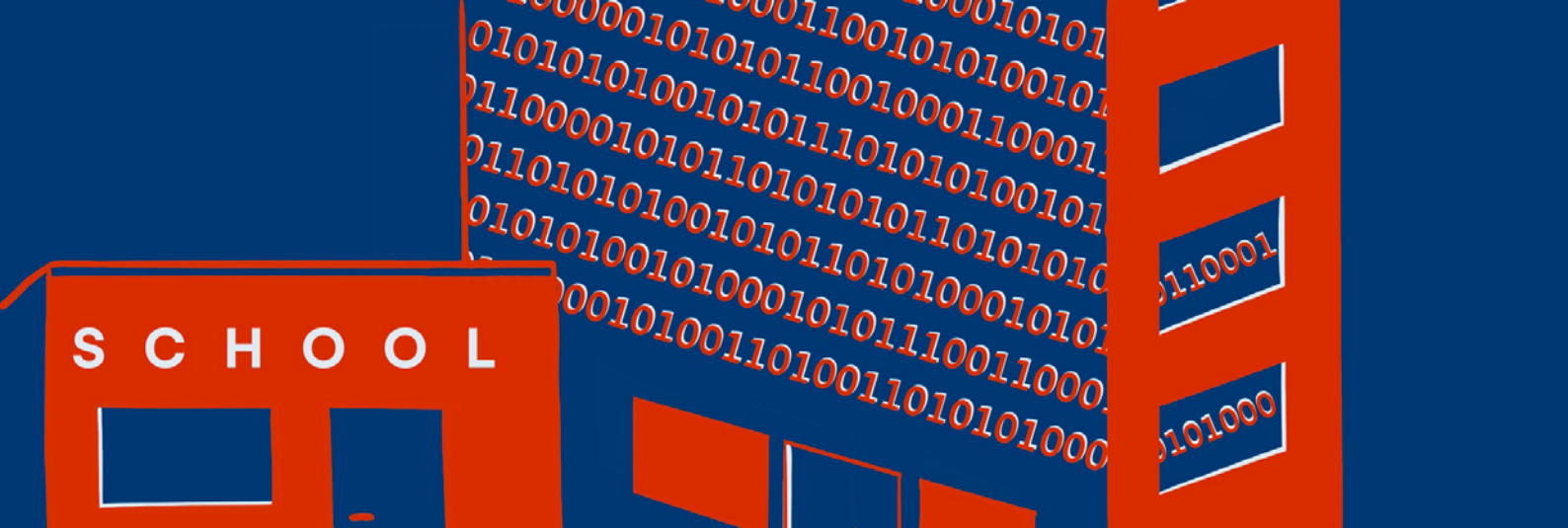
zijn ze tevreden.¹⁰ Leraren geven aan dat ze vooral behoefte hebben aan extra handen en materialen in de klas. Ook het verminderen van de administratieve last staat op hun wensenlijstje. Zo ervaren veel leraren de formele procedures rond extra ondersteuning als belastend.⁹ Maar de onderlinge verschillen zijn groot, de ene persoon ervaart meer bureaucratie dan de andere.^{4,11,12}

VOORBEELD: EEN POSITIEF SCHOOLKLIMAAT VOOR IEDEREEN

De ervaring van leraren is dat gedragsproblemen steeds vaker voorkomen.³ Een internationaal bekend programma dat scholen helpt bij het creëren van een positief schoolklimaat voor leerlingen, leraren en ouders is Schoolwide Positive Behavior Support. Hoe werkt Positive Behavior Support? Een schoolteam bepaalt voor alle plekken in en om de school welk gedrag van de leerlingen wordt verwacht. Die gedragsverwachtingen worden steeds herhaald en geoefend. Belangrijk is dat leraren – maar ook ouders – veel nadrukkelijker aandacht besteden aan positief gewenst gedrag, dan aan het corrigeren van ongewenst gedrag.¹³

De kern van deze benadering – bedoeld voor zowel po, vo als so – is dus om positief gedrag bij leerlingen te stimuleren. En dat werkt, want verschillende onderzoeken uit de Verenigde Staten en Noorwegen laten een afname zien van verstorend gedrag, toename van prosociaal gedrag en een verbeterd klassenklimaat in het basisonderwijs.¹⁴ In het voortgezet onderwijs zijn deze positieve effecten ook aangetoond, met daarnaast een groei van het vertrouwen in eigen kunnen bij leraren.¹⁵

Een recente Nederlandse studie naar dit programma kon geen invloed op pestgedrag van leerlingen aantonen. De onderzoekers verklaarden dit door erop te wijzen dat het onderzoek maar één schooljaar duurde, terwijl de specifieke aanpak van pesten pas in het tweede jaar van het programma aan bod komt.¹⁶

Meer gegevens nodig om effect op leerlingen vast te stellen

Passend onderwijs betekent vooral: een betere organisatie van de hulp aan leerlingen die een extra steuntje in de rug nodig hebben. Maar zorgt die verbeterde organisatie er ook voor dat leerlingen de hulp krijgen die ze nodig hebben? Dat is nog niet vast te stellen. Het is wel duidelijk dat het aantal thuiszitters niet is gedaald.

DEFINITIES EN AANTALLEN ONTBREKEN

Er is weliswaar veel onderzoek gedaan naar passend onderwijs in de afgelopen jaren, maar de vraag 'Leidt passend onderwijs tot meer hulp op maat voor leerlingen?' is daarmee nog niet beantwoord. Dat komt ten eerste omdat er bij de invoering van de stelselwijziging geen definities zijn gegeven van doelen, doelgroep en criteria voor wat 'passend' onderwijs is. Ten tweede stellen niet alle scholen een ontwikkelingsperspectief op en registreren niet alle scholen elke leerling met een extra ondersteuningsbehoefte, ondanks de wettelijke verplichting hiertoe. Daardoor is er geen landelijk zicht op de omvang van deze groep leerlingen en dus ook niet of deze leerlingen de benodigde hulp krijgen.^{3,17}

AANTAL THUISZITTERS NIET GEDAALD

Het aantal thuiszitters is niet gedaald. Vaak spelen bij hen complexe (psychische) problemen of problemen in de thuissituatie, waarbij naast onderwijs ook zorg nodig is.¹⁸ Het lukt nog lang niet altijd om leerlingen die thuis zijn komen te zitten weer terug te geleiden naar het onderwijs, vooral niet als het thuiszitten al langere tijd duurt.¹⁹

Voor sommige groepen leerlingen met een groter risico op thuiszitten is het nog moeilijk om een passend aanbod te verzorgen. Denk bijvoorbeeld aan leerlingen met psychiatrische problematiek of hoogbegaafde leerlingen met een stoornis in het autismespectrum.^{3,20}

ANDERE LEERLINGEN IN DE KLAS

Over het algemeen vinden ouders van kinderen zonder extra ondersteuningsbehoefte het geen probleem als er kinderen met een ondersteuningsbehoefte in de klas van hun kind zitten. Ze denken dat hun kinderen daarvoor juist leren dat er verschillen zijn tussen mensen en hoe ze daarmee om kunnen gaan. Toch is het oordeel van ouders hierover sinds de invoering van passend onderwijs iets minder positief dan voorheen. Sommige ouders zijn bang dat kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte een negatieve invloed hebben op de werksfeer in de klas. Anderen zijn bang dat de aandacht voor de kinderen die extra ondersteuning nodig hebben ten koste gaat van de aandacht voor de andere kinderen in de klas. Ouders wijzen daarom op het belang van niet te grote klassen en op ervaring en deskundigheid van de leraar.^{19,21} Toch is nog nooit overtuigend aangetoond dat de aanwezigheid van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte een slechte invloed heeft op de cognitieve prestaties van de andere leerlingen in de klas, niet in het primair onderwijs en ook niet in het voortgezet onderwijs.^{3,17}

VOORBEELD: EFFECTEN VAN IMPULSKLAS ZIJN VEELBELOVEND

Op verschillende plaatsen in Nederland kunnen ouders samen met hun kind wekelijks naar een Impulsklas. De Impulsklas is bedoeld voor kinderen uit de bovenbouw van het basisonderwijs – al dan niet met een officiële diagnose – die het in de klas moeilijk hebben door hun werkhouding of gedrag. Twaalf weken lang werken ouder en kind gedurende een dagdeel op school samen aan een aantal taken die de leerkracht heeft opgesteld. Een Impulsklasbegeleider helpt hen daarbij. Daarnaast stellen de kinderen gedragsdoelen voor zichzelf op.

Onderzoek naar Impulsklassen in Leiden en Breda laat zien dat leerlingen van de Impulsklas een beter inzicht in het eigen gedrag kregen en zich beter konden concentreren op hun werk. De ouders in het onderzoek gaven aan dat ze zich betrokken en begrepen voelden én veel leerden van de gesprekken met andere ouders. De winst voor de school was dat leraren beter zicht kregen op de thuissituatie van de kinderen én dat de communicatie en de relatie met de ouders verbeterde. Kanttekening bij dit onderzoek is wel dat het de effecten op de korte termijn in beeld brengt. Het is onbekend of de effecten blijven bestaan op de langere termijn.²²

zorgplicht

schoolondersteunings-
profiel

SOP

opp

ontwikkelings-
perspectief

Uitvoering nieuwe wettelijke taken: wisselend succes

Bij de introductie van passend onderwijs in 2014 werd ook het onderwijsjargon uitgebreid met een aantal nieuwe termen, zoals zorgplicht en schoolondersteuningsprofiel (sop). Het ontwikkelingsperspectief (opp) bestond al langer, maar met de invoering van passend onderwijs moeten scholen dit voor alle leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte opstellen. Van deze drie nieuwe wettelijke verplichtingen heeft het werken met het ontwikkelingsperspectief de meeste gevolgen voor de dagelijkse praktijk hoewel scholen er heel verschillend mee omgaan.

ONTZORGEN VAN OUDERS LUKT SLECHTS BEPERKT

De school kijkt bij aanmelding van een leerling met een extra ondersteuningsbehoefte of het team de benodigde ondersteuning kan bieden. Indien dat – onderbouwd – niet het geval is, moet de school elders een passende plek vinden voor de leerling. Deze zorgplicht is bedoeld om ouders te ontzorgen bij schoolkeuze. Maar: ouders zijn hier lang niet altijd van op de hoogte en bovendien houden veel ouders graag de regie in eigen hand. Zij gaan niet altijd mee in het aanbod van de school en zoeken vaak liever zelf verder naar een geschikte onderwijsplek voor hun kind. Ook komt het voor dat scholen ouders nog voor er sprake is van een officiële aanmelding al adviseren om hun kind bij een andere school aan te melden.^{3,19,23}

SCHOLEN PROFILEREN ZICH LIEVER NIET OP ONDERSTEUNINGSAANBOD

De meeste scholen hebben inmiddels een schoolondersteuningsprofiel (sop), waarin staat beschreven welke extra ondersteuning het team aan leerlingen kan bieden. Maar in de praktijk zijn veel scholen er huiverig voor om het imago te krijgen van een school voor zorgleerlingen. Dus schrijven ze algemene profielteksten en/of plaatsen ze het schoolondersteuningsprofiel niet prominent op de website.^{24,25} Directeuren van samenwerkingsverbanden zien na enkele jaren inmiddels wel dat de schoolondersteuningsprofielen een hoger informatiegehalte hebben en beter vindbaar zijn.⁵

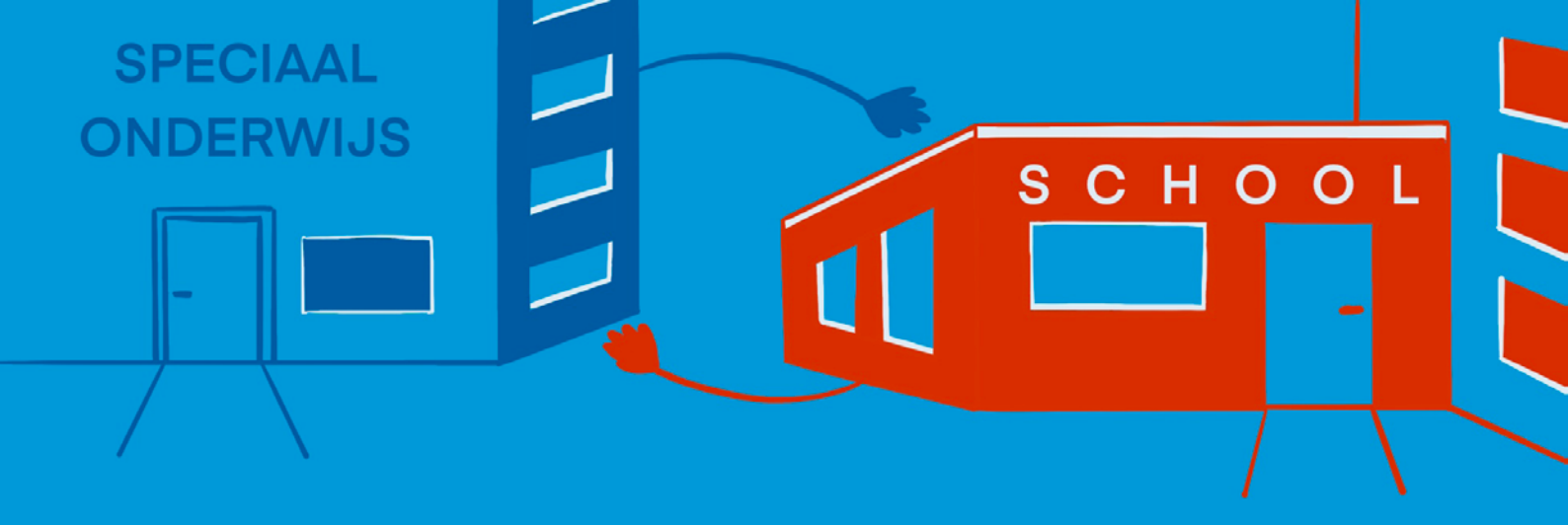
ONTWIKKELINGSPERSPECTIEF SPEELT POSITIEVE ROL IN COMMUNICATIE MET OUDERS

Voor leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, moet de school een ontwikkelingsperspectief (opp) opstellen, waarin staat beschreven welke extra ondersteuning een leerling krijgt. Veel ouders voelen zich goed

geïnformeerd dankzij het opp, want het document wordt met ouders besproken en regelmatig geëvalueerd. Mentoren, interne begeleiders en zorgcoördinatoren zijn meestal goed op de hoogte van de inhoud van het opp, maar vakdocenten in het vo zijn dat vaak niet.^{19,25,26}

VOORBEELD: EEN PLAATSINGSTAFEL KAN HELPEN BIJ HET VERVULLEN VAN DE ZORGPLICHT

Wettelijk gezien is het vervullen van de zorgplicht een taak van de schoolbesturen, de samenwerkingsverbanden zijn daar niet verantwoordelijk voor. Maar de zogenoemde plaatsingstafel in de regio Den Haag laat zien dat een samenwerkingsverband-vo wel degelijk een positieve rol kan spelen bij het vervullen van de zorgplicht. Leerlingen die moeilijk plaatsbaar zijn, worden door de scholen gezamenlijk aan deze tafel besproken. In onderling overleg bepalen ze wat de best passende onderwijsplek voor zo'n leerling is. Het overleg is pas ten einde als er een plek op een van de scholen in de regio is gevonden. Mochten de schoolleiders er echt niet uitkomen, dan wordt de leerling besproken in het dagelijks bestuur van het samenwerkingsverband. Daarnaast informeert het samenwerkingsverband ouders over wat de zorgplicht inhoudt, en wat hun rechten maar ook hun plichten zijn.^{19,24}

Meer samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs

Passend onderwijs leidt nog niet tot minder doorverwijzingen naar het speciaal onderwijs. Integendeel, het speciaal onderwijs groeit. Wel is er meer samenwerking ontstaan tussen regulier en speciaal onderwijs binnen de samenwerkingsverbanden.

SPECIAAL ONDERWIJS GROEIT

Bij de invoering van passend onderwijs leefde bij veel basisschoolleerkrachten het idee dat doorverwijzing naar het speciaal (basis)onderwijs “niet meer mag” en dat daardoor meer leerlingen met een ondersteuningsbehoefte in het reguliere basisonderwijs terecht zouden komen. De meeste samenwerkingsverbanden verwachtten inderdaad op termijn minder leerlingen naar het duurdere speciaal onderwijs te verwijzen, door de ondersteuning op reguliere scholen te versterken. Maar landelijke cijfers laten zien dat het aantal leerlingen in het (voortgezet) speciaal onderwijs niet krimpt, maar juist weer stijgt sinds het schooljaar 2015/16.³

Scholen voor speciaal onderwijs en hun besturen hebben de ervaring dat de problemen van hun leerlingen complexer zijn geworden; een klein deel van de besturen kan dat cijfermatig onderbouwen. Het blijkt dat leerlingen later instromen vanuit het regulier onderwijs omdat scholen hen (te) laat doorverwijzen. Ook is er een toename van kleuterinstroom en instroom gedurende het gehele schooljaar.^{27,28}

ONTWIKKELING SAMENWERKING REGULIER EN SPECIAAL ONDERWIJS (SO EN VSO)

Er is door passend onderwijs meer samenwerking tussen regulier en speciaal onderwijs ontstaan, in allerlei gradaties. Zo zijn er vso-leerlingen die gedeeltelijk onderwijs in het vo volgen (symbiose), soms op een gezamenlijke locatie. Ook integratie komt voor: dan worden leerlinggroepen uit vo en vso daadwerkelijk gecombineerd. Andere vormen van samenwerking zijn inzet van vso bij arrangementen voor extra ondersteuning in het vo, bij bovenschoolse voorzieningen, diagnostiek, of preventie en lichte ondersteuning.²⁹

Het uitgangspunt bij de samenwerking is een betere begeleiding van groepen leerlingen en verbetering van individuele maatwerktrajecten. Hoewel zich nog vele knelpunten in de uitvoering voordoen (bijvoorbeeld op het gebied van wet- en regelgeving/bekostiging, huisvesting en de verbinding met jeugdhulp/zorg), verwachten de meeste vso-scholen toch dat intensieve samenwerking met het vo zal toenemen.³⁰

VOORBEELD: EDUWIEK: VO EN VSO IN ÉÉN GEBOUW

Een mooi voorbeeld van intensieve samenwerking tussen regulier vo en vso is te vinden op Eduwiek in Hoogeveen. Sinds 2017 gaan daar 1100 leerlingen – zowel voor vmbo/praktijkonderwijs als voor speciaal onderwijs cluster 3 en 4 – in een en hetzelfde gebouw naar school. Dat betekent concreet dat medewerkers elkaar ontmoeten in dezelfde personeelskamer en dat de leerlingen op één locatie onderwijs op maat volgen. Zo zijn er een paar jongens uit cluster 4 die graag sleutelen aan auto's. Zij volgen hun favoriete vakken – de technische en praktijkvakken – op het vmbo. Voor Nederlands en Engels hebben ze extra begeleiding nodig, dus die vakken volgen ze op het vso.

Dat vraagt best veel van docenten die gewend zijn om in het reguliere vmbo les te geven. Daarom is er een gezamenlijk expertisecentrum (waar psychologen, orthopedagogen, verzuimcoördinatoren, ambulante begeleiders en anderen werken) om de docenten ondersteunen. Dit expertisecentrum begeleidt ook de leerlingen.

Op Eduwiek zijn alle kaders en muren tussen regulier en speciaal onderwijs weggehaald en daardoor wordt het mogelijk om de leerlingen individueel te bedienen. Zo halen meer leerlingen hun diploma's en certificaten én zien de docenten hun leerlingen opleven.³⁰

Samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp: persoonlijk contact helpt

In de praktijk blijkt het voor veel scholen en jeugdhulpverleners lastig om onderling goede afspraken te maken over de ondersteuning van leerlingen die dat nodig hebben. Maar in sommige regio's lukt het toch om succesvolle samenwerking te realiseren. Persoonlijk contact tussen hulpverleners en leraren is daarbij een belangrijke succesfactor.

TEVREDENHEID VARIEERT STERK

Ongeveer tegelijkertijd met de invoering van passend onderwijs werd de jeugdhulp gedecentraliseerd: de verantwoordelijkheden gingen van provincie naar de gemeente. Gemeenten, samenwerkingsverbanden en schoolbesturen overleggen over de leerlingen die zowel extra begeleiding nodig hebben op school als een beroep doen op jeugdhulp. Het idee was dat deze decentralisatie ook zou leiden tot een betere samenwerking met het onderwijs, maar onderwijs en jeugdhulp vormen nog vaak heel aparte werelden.

Landelijke onderzoeken naar de aansluiting tussen onderwijs en jeugdhulp laten zien dat er grote verschillen zijn in mate van samenwerking en de tevredenheid hierover bij scholen, samenwerkingsverbanden en gemeenten. Gemeenten zijn positiever over de afstemming dan samenwerkingsverbanden. Ondanks allerlei knelpunten zijn in sommige regio's al wel opbrengsten zichtbaar, zoals op het gebied van thuisnabije ondersteuning, maatwerk en tegengaan van thuiszitten.^{4,31}

KNELPUNTEN VOOR DE SCHOLEN

Vooraf in het speciaal onderwijs, waar relatief veel leerlingen met jeugdhulp te maken hebben, krijgen veel scholen en jeugdhulporganisaties te maken met knelpunten in de onderlinge samenwerking.^{3,4} De scholen hebben bijvoorbeeld last van de lange wachttijden in de jeugdhulp en van discussies over geld en budget. De Inspectie van het Onderwijs benadrukt dat het belangrijk is dat schoolbesturen scherper naar hun leerlingenspopulatie kijken. Bijvoorbeeld door kenmerken en criteria te ontwikkelen die inzicht geven in de complexiteit van de ondersteuningsvraag. Pas dan kan volgens de Inspectie de samenwerking met jeugdzorg verbeteren.²⁷

SUCCEFACTOREN IN DE PRAKTIJK VAN SAMENWERKING ONDERWIJS-JEUGDHULP

Er zijn verschillende factoren die de samenwerking tussen onderwijs- en jeugdhulpprofessionals positief beïnvloeden. Vanuit het perspectief van leraren zijn dat het persoonlijk contact tussen leraar en hulpverlener en het serieus genomen worden door de hulpverlener. Ook het stellen van kleine zichtbare doelen met voldoende tijd om ze te halen en uiteindelijk resultaat in klas- en schoolcontext werken positief. Tot slot werkt het goed als er duidelijkheid bestaat in wie wat doet en waarom, en wederzijdse feedback wordt gegeven.³² Vanuit breder perspectief zijn factoren zoals een gezamenlijke visie, duidelijke verantwoordelijkheden, gezamenlijke professionalisering, onderling vertrouwen, maar ook praktische zaken als voldoende tijd en geld belangrijk voor een succesvolle samenwerking.³³

VOORBEELD: SPECIALISTISCHE JEUGDHULP IN HET SPECIAAL ONDERWIJS

Hoewel de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp nog niet van een leien dakje gaat, zijn er ook voorbeelden te vinden van nieuwe initiatieven die goed blijken te werken. Een van die initiatieven is SJSO, oftewel: specialistische jeugdhulp voor het speciaal onderwijs. De kern van SJSO is dat er vaste jeugdhulpverleners op scholen voor speciaal onderwijs aanwezig zijn en dat zij de leerlingen jeugdhulp bieden zonder dat daarvoor eerst een officiële verwijzing geregeld hoeft te worden. De jeugdhulpverleners sluiten aan bij het zorgteam van de school en kunnen direct benaderd worden door leraren, leerlingen of ouders met vragen of problemen. Recent onderzoek naar de eerste ervaringen met SJSO in de gemeenten Amsterdam en Diemen laat zien dat professionals uit het speciaal onderwijs en de jeugdhulp uitgesproken positief zijn. Leerlingen worden direct geholpen, zonder wachttijd, en ze hoeven niet naar andere organisaties of locaties toe. Ouders zijn positief en ook voor hen is het minder belastend om hulp te moeten aanvragen bij een nieuwe en onbekende instantie. Ook de leraren in het speciaal onderwijs zijn positief: zij kunnen meer tijd en energie steken in lesgeven en weten dat ze bij complexe problemen direct een deskundige kunnen raadplegen of inschakelen.³⁴

Literatuur

1. Inspectie van het Onderwijs (2018). *Zicht op de besteding van middelen voor passend onderwijs. Een verkennend onderzoek bij samenwerkingsverbanden, schoolbesturen en scholen voor primair onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
2. Ledoux, G. & Waslander, S. (2019). *Stand van zaken Evaluatie Passend onderwijs. Deel 5: Tussenstand*. Amsterdam/Tilburg: Kohnstamm Instituut/TIAS School for Business and Society.
3. Ledoux, G. & Waslander, S. (2020). *Evaluatie passend onderwijs. Eindrapport*.
4. Ledoux, G., Smeets E., & Weijers, D. (2019). *Monitor scholen. Passend onderwijs in primair, voortgezet en speciaal onderwijs*. Amsterdam/Nijmegen: Kohnstamm Instituut/KBA.
5. Ledoux, G., Smeets, E., & Van Eck, P. (2020). *Centrale thema's in de Evaluatie Passend onderwijs. Deel 2. Onderzoek naar toewijzing van ondersteuning en hulp op maat, dekkend aanbod en het school-ondersteuningsprofiel, en competenties en ondersteuning van leraren*. Amsterdam/Nijmegen/Utrecht: Kohnstamm Instituut/KBA/Oberon.
6. Boer, A. de, & Kuijper, S. (2017). *De stem van de leerling over extra ondersteuning. Ervaringen van leerlingen in het primair onderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs met extra ondersteuning*. Groningen: RUG.
7. Boer, A. de (2018). *Extra ondersteuning in Gronings voortgezet onderwijs. Een praktijkgericht onderzoek naar de inzet van ondersteuningsarrangementen bij leerlingen met extra ondersteuningsbehoefte in Groningen*. Groningen: RUG.
8. Ledoux, G., Vaessen, A., Exalto, R., Van Eck, P. Walraven, M., Van der Hoeven, J., & Van der Stege, H. (2020). *Passend onderwijs in de praktijk deel 3. Casestudies in het primair en voortgezet onderwijs, ronde 2018*. Amsterdam/Utrecht/Rotterdam: Kohnstamm Instituut/Oberon/CED Groep.
9. Mol Lous, A. (2015). *Passend onderwijs. Tijd voor een goed gesprek*. Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 54, 39-44.
10. Smeets, E., Ledoux, G., & Van Loon-Dijkers, L. (2019). *Passend onderwijs in de klas. Tweede meting in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs*. Nijmegen/Amsterdam: KBA/Kohnstamm Instituut.
11. Heim, M., Wellner, H., & Elshof, D. (2017). *Passend onderwijs bureaucratisch? Tweede vervolgmeting ervaren bureaucratie in de school*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
12. Kuiper, E., Dijkers, L., Ledoux, G., Van den Berg, E., & Bos, W. (2015). *Feitelijke en ervaren bureaucratie. Nulmeting in het kader van de kortetermijnevaluatie passend onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut/Stichting Economisch Onderzoek.
13. Voor meer informatie: <https://www.swpbs.nl>
14. Sørlie, M., Idsoe, T., Ogden, T., & Olseth, A.R., & Torsheim, T. (2018). Behavioral Trajectories During Middle Childhood: Differential Effects of the School-Wide Positive Behavior Support Model. *Prevention Science*, <https://doi.org/10.1007/s11121-018-0938-x>
15. PBS Europe. Final Report (2010-2013) https://www.researchgate.net/publication/266141288_Goei_SL_2013_Public_Final_Report_EUROPBS_Report_written_as_part_of_PBS_Europe_project_50996-LLP-1-2010-NL-COMENIUS-CMP_Amsterdam_VU_University_DOI_10131402140592647
16. Voor meer informatie: <https://www.swpbs.nl/resultaten/effect-onderzoek>
17. Inspectie van het Onderwijs (2020). *Staat van het Onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.
18. Binsbergen, M. van, Pronk, S., Schooten, E. van, Heurter, A., & Verbeek, F. (2019). *Niet thuisgeven: Schooluitval vanuit het perspectief van leerlingen*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
19. Ledoux, G., Van der Linden, C., Van der Stege, H., Van der Hoeven, J., Van Eck, P. & Exalto, R. (2019). *Centrale thema's in de Evaluatie Passend Onderwijs, Deel 1: Onderzoek over de werking van de zorgplicht, werken met ontwikkelingsperspectieven en de positie van ouders in passend onderwijs*. Amsterdam/Rotterdam/Utrecht: Kohnstamm Instituut/CED Groep/Oberon.
20. Aarsen, E. van, Weijers, S., Walraven, M. & Bomhof, M. (2017). *Monitor samenwerkingsverbanden 2016. De voortgang van passend onderwijs volgens swv-directeuren*. Utrecht: Oberon.
21. Loon-Dijkers, L., Heurter, A. & Ledoux, G. (2017). *Ervaren bureaucratie en tevredenheid passend onderwijs. Mening van ouders en mbo-studenten, schooljaar 2015-2016*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
22. Jonge, K. de (2015). *Effecten van de Impulsklas voor kind, ouder en school. Interne publicatie Hogeschool Leiden*. <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/passend-onderwijs/publicaties/effecten-van-de-impulsklas-kdjonge-15062015.pdf>
23. Van Eck, P., & Rietdijk, S. (2017). *Keuzevrijheid van ouders van kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte binnen passend onderwijs*. Utrecht: Oberon, Rotterdam: CED-Groep.
24. Eimers, T., Ledoux G., & Smeets, E. (2016). *Passend onderwijs in de praktijk. Casestudies in het primair en voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs*. Nijmegen: KBA Nijmegen.
25. Ledoux, G., Van Eck, P., Van der Hoeven, J., & Van der Stege, H. (2020). *Passend onderwijs in de praktijk deel 2. Casestudies in het primair en voortgezet onderwijs, ronde 2017*. Amsterdam/Utrecht/Rotterdam: Kohnstamm Instituut/Oberon/CED Groep.
26. Van der Linden, C., Van der Stege, H., & Van der Hoeven, J. (2017). *Past elke leerling in Passend onderwijs? Passend aanbod en het OPP in de praktijk. Een case studie*. Rotterdam: CED-Groep; Amsterdam: Kohnstamm Instituut.

27. Inspectie van het Onderwijs (2019). *Veranderingen in de samenstelling van de leerlingenpopulatie in het speciaal onderwijs tussen 2014 en 2018. Een beeld van de landelijke cijfers en ervaringen van besturen en scholen*. Geraadpleegd van <https://www.onderwijsinspectie.nl/actueel/nieuws/2020/03/13/veranderingen-leerlingenpopulatie-speciaal-onderwijs>
28. Koopman, P., & Ledoux, G. (2018). *Kenmerken van leerlingen in het speciaal basisonderwijs. Periode 2008-2018*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.
29. Van Veen, D., Bosdriesz, M., Florian, L., Huizinga, P., Kuijs, K., Smeets, E., & Van der Steenhoven, P. (2017). *Geïntegreerde voorzieningen voor specialistische onderwijszorg in samenwerkingsverbanden passend onderwijs (primair onderwijs)*. Zwolle/Nijmegen: Hogeschool Windesheim/NCO/KBA Nijmegen.
30. Van Veen, D., Rietdijk, S., Van der Hoeven, J., Ganesh, S., Huizinga, P. & Van der Steenhoven P. (2018). *Samenwerking tussen vso en vo en geïntegreerde voorzieningen voor specialistische onderwijszorg. Een praktijkgericht onderzoek naar samenwerking tussen scholen voor voortgezet speciaal onderwijs en scholen voor voortgezet onderwijs*. Zwolle/Amsterdam/Rotterdam: Hogeschool Windesheim/NCO/CED Groep.
31. Van der Grinten, M., Walraven, M., Kooij, D., Bomhof, M., Smeets, E., & Ledoux, G. (2018). *Landelijke inventarisatie aansluiting onderwijs en jeugdhulp 2018*. Utrecht/Nijmegen/Amsterdam: Oberon/KBA Nijmegen/Kohnstamm Instituut.
32. Wienen, B., Korenromp, H., Batstra, L., & Graas, T. (2020). *Werkbaar in de klas. Het effect van samenwerking tussen ouders, leraren, maatschappelijk werk en jeugdhulp in de schoolklas. Exploratieve studie naar de factoren die maken dat samenwerking, vanuit de optiek van de leraar, succesvol is of minder succesvol ervaren wordt*. NRO-project 405-18-641.
33. Smeets, E., & Van Veen, D. (2018). *Samenwerking tussen onderwijs, gemeenten en jeugdhulp. Onderzoek naar succesfactoren in praktijkvoorbeelden*. Nijmegen/Zwolle: KBA Nijmegen / Hogeschool Windesheim / NCO).
34. Van Binsbergen, M., Koopman, P., & Lourens, J. (2020). *In één hand: specialistische jeugdhulp in het speciaal onderwijs*. Amsterdam: Kohnstamm Instituut.